

Приходько С. Н., кандидат политических наук, доцент, доцент кафедры политэкономии, Полтавский национальный педагогический университет им. В. Г. Короленко (Украина, Полтава), almazny@ukr.net

Концепция конституционализма в теоретическом наследии Богдана Кистьяковского

Проблема конституционализма занимает важное место в теоретических разработках Богдана Кистьяковского. Ученый отметил его как необходимую предпосылку функционирования правового государства. Конституционализм является сложным явлением. Его анализ осуществляется на основе определенных теоретических принципов: системность, учет национальной специфики, применения интегрированного подхода. Наиболее важными характеристиками конституционализма является правовая ограниченность государственной власти как института в целом, соблюдение прав человека, право выступает в качестве воплощения общего понимания справедливости, реализация принципа народного суверенитета через систему представительских органов, осуществления общественного контроля над деятельностью органов власти. Определено, что Кистьяковский объединил отдельные характеристики конституционализма в целостную системную концепцию.

Ключевые слова: конституционализм, конституция, права человека, суверенитет, представительская власть, конституционное государство, правовое государство.

* * *

УДК 327.5

Шульгіна М. В.

аспірантка кафедри міжнародних відносин,
Дніпропетровський національний університет ім.
О. Гончара (Україна, Дніпропетровськ),
masha.shulgina@gmail.com

КОНЦЕПЦІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙНОЇ ГЕОПОЛІТИКИ ВАДИМА ЦИМБУРСЬКОГО

Для сучасної геополітичної науки вагоме значення мають інтелектуальні досягнення відомого російського геополітика Вадима Цимбурського, його внесок у становлення теоретичної геополітики Росії та її подальше формування. У роботі описуються найважливіші положення його геополітичної концепції, аналізуються найвагоміші роботи та коло цивілізаційних проблем, які Вадим Цимбурський одним із перших ввів у геополітичний дискурс.

В рамках “цивілізаційної геополітики” Цимбурський постулює існування стійких цивілізацій, кожна з яких розташовується на своїй “цивілізаційній платформі”, зоні стійкого контролю, вторгнення на яку для інших цивілізацій утруднено.

Ухід Росії з Європи і втрата домінування у Великому Лімітрофі повинні, на думку геополітика, стати поштовхом для реалізації проекту “Острова Росії”, замикання Росії на своїй геополітичній платформі і її освоєння.

Головна претензія, що пред’являється критиками до Цимбурського, – це уявність “острівного” становища Росії, спокійний саморозвиток Острова, на їх думку, неможливий, оскільки Росія навіть в нинішніх кордонах дуже скоро стане жертвою геополітичного тиску конкурентів.

Ключові слова: геополітика, цивілізація, простір, цивілізаційна геополітика.

В умовах нового витка масштабних геополітичних трансформацій, в центрі яких опинилися Україна, Росія і Європа, набуває особливої актуальності звернення до осмислення геополітичних детермінант взаємодії між ключовими акторами трансформаційних геополітичних процесів, необхідного для розуміння об’єктивних умов і логіки їх поведінки в геополітичному просторі. У зв’язку з цим значний інтерес представляє інтелектуальна спадщина відомого російського геополітика Вадима Леонідовича Цимбурського (1957–2009 рр.).

Праці Вадима Цимбурського, чия перша повноважна книга “Остров Росія. Геополітичні і хронополітичні роботи. 1993–2006” вийшла лише в 2007 році, в значній мірі вплинули на стиль і логіку геополітичного мислення Росії в 2000–і рр., визначили мову і стиль теоретичної геополітики. Серед найбільш важливих концептів та інтелектуальних досягнень Вадима

Цимбурського слід виділити, по–перше, образ “Острова Росії” як Великої Росії, яка омивається “протоками”, “лімсами” та “лімітрофами”; по–друге, уявлення про “Великий Лімітроф” (в співавторстві зі Станіславом Хатунцевим) – поясі територій – “проток” і “народів–між–цивілізаціями”; по–третє, уявлення про комунізм і жовтневу революцію 1917р. як про російську Реформацію і, по–четверте, уявлення про російську Контрреформацію як про повернення до домодерних цінностей в процесі побудови нової фази російського майбутнього.

Найважливіші положення його геополітичної концепції були висунуті в статті “Серцевина Землі, або Острів на материку” (кінець 1991 р.), що стала запізнілим відгуком на Біловезькі угоди, і в концептуальній статті “Острів Росія: Перспективи російської геополітики”, що вийшла в 1993 р. Вони отримали розвиток в таких його роботах, як “Метаморфоза Росії: нові виклики і старі спокуси” (1994 р.), “Цикли викрадення Європи (Велика примітка до “Острову Росії)”, “Зауральський Петербург як альтернатива для російської цивілізації”, “Саморуйнування або самооборона? Сюжет для цивілізації–лідера” (1995 р.), “Європа – Росія”: “третя осінь” системи цивілізацій” (1997 р.) та ін.

Одним з перших в рамках геополітичного дискурсу в Росії він звернувся до тих культурно–історичних, або цивілізаційних сутностей, які діють в геополітичному просторі. Практично одночасно з Цимбурським той же розумовий хід зробив Семюель Хантінгтон (стаття “Острів Росія” вийшла на два місяці раніше “Зіткнення цивілізацій”), але вся слава переносу цивілізаційного підходу в геополітику, зрозуміло, дісталася знаменитому американцеві.

В рамках “цивілізаційної геополітики” В.Л. Цимбурський постулює існування стійких цивілізацій, кожна з яких розташовується на своїй “цивілізаційній платформі”, зоні стійкого контролю, вторгнення на яку для інших цивілізацій утруднено. Цивілізаційні платформи розділені міжцивілізаційним простором країн і культур “лімітрофів”, що не мають однозначної цивілізаційної ідентичності та слугують зоною експансії цивілізацій.

Хоча географічні властивості цих геополітичних платформ, на яких розташовані цивілізації, Цимбурському досить байдужі, зате небайдужі властивості структурні, головне з яких – нездоланність кордонів між платформами. Жодна цивілізація нездатна до сталої геополітичної дії на чужій платформі. Росії нічого не світить в Китаї, Китаю в Індії, Європі в Росії, і всім разом – у мусульманському світі. Слідом за Шпенглером і Тойнбі Цимбурський розсаджує свій геополітичний “звіринець” по непроникним “клітинам”, однак залишає між цими клітинами вільний простір, який і є об’єктом “харчування” цих “звірів”, одночасно роз’єднує і з’єднує їх.

Згідно Цимбурському, Росія виглядає платформою з двома флангами, “євро–російським” і “далекосхідним”, зверненими, відповідно, до східно–європейських “територій – проток” і до Тихого океану. Між тим, ареал Урало–Сибіру виявляється стрижнем Росії, що забезпечує її комунікаційну цілісність. Урало–Сибір виступає медіатором, посередником між перебуваючою

нині у світовому геополітичному тупику Євро–Росією і Далеким Сходом, якому міг би ні то загрожувати, ні то майоріти відхід від Росії в тихоокеанський світ. Лише урало–сібірським посередництвом ці регіони–фланги включаються в систему, здатну надати кожному з них нову стратегічну якість [1].

Російська цивілізаційна платформа відокремлена від інших суцільним поясом “Великого Лімітрофа” – міжцивілізаційного простору, що виступає в якості об’єкта російської імперської експансії. Простір “Великого Лімітрофа” охоплює пояс територій вздовж кордонів Росії у Східній Європі, Закавказзі, на Середньому Сході і в Монголії і Маньчурії. Росія геополітичними приливами то втягує в себе цей простір, організовуючи його під себе, то навпаки, російська енергія, що відхлинула залишає цей міжцивілізаційний простір оголеним і відкритим для чужих геополітичних дій (як це, наприклад, сталося зараз). Це відбувається тому, що уявно рівнинні і сухопутні люди Росії насправді живуть на геополітичному “острові” і сприймають навколишній нас міжрозумовий простір як своєрідні геополітичні протоки. У поданні Цимбурського Росія – не частина Європи, Євразії або чогось ще, а окремий спеціальний замкнутий на себе “материк”, тобто, по суті, острів.

Гіпотеза Цимбурського про замкнутість і непроникність цивілізаційних платформ одночасно позбавляла і від зайвого страху з приводу зовнішнього вторгнення і від зайвого завзяття в справі воз’єднань і приєднань чужих земель. Цимбурський, фактично проголосивши тезу “Росія одна”, обґрунтував тим самим можливість російського геополітичного ізоляціонізму.

Витоки кризи російської імперської системи за Цимбурським полягають у тому, що Росія систематично займалася “викраденням Європи”, спробами геополітичної гри на європейській цивілізаційній платформі, і навіть робила зусилля по асиміляції Європи, що було росіянам явно не під силу. “Відхід” Росії від Європи і втрата домінування у Великому Лімітрофі повинні, на думку геополітика, стати поштовхом для реалізації проекту “Острова Росії”, замикання Росії на своїй геополітичній платформі і її освоєння (насамперед Сибіру і Далекого Сходу), для чого Цимбурський навіть пропонує перенесення столиці в Сибір. Подальше захоплення глобальними зовнішньополітичними проектами може привести, на думку Цимбурського, до остаточного надриву.

Розвиваючи ці ідеї, Цимбурський пропонує здійснення повномасштабної контрреформації, тобто відхід Росії від парадигми модерної, міської цивілізації, впроваджені більшовизмом, до цінностей традиційної російсько–православної цивілізації, що дозволить відійти в бік від катастрофи, в яку вповзає Захід разом з руйнуванням цивілізації Модерну. Він був переконаний, що у російської цивілізації немає і бути не може підстав брати участь в катастрофічному кінці західної “демонолюдини” – ні в якості її соратника, ні в якості її противника, ні навіть як її рятівника.

Примітна еволюція геополітичних поглядів Цимбурського. Спочатку, в 1990–1993 рр. він виступав разом з такими дослідниками, як Д. Драгунський, Г. Гусейнов, І. Єрмолаєв, Е. Михайлов, в ролі

витонченого західника, прихильника “єдиної імперії атлантичної Півночі”, куди міг би інтегруватися лібералізуючий горбачовський СРСР. Нерв усіх основних політологічних публікацій Цимбурського аж до “Острова Росія” складався саме в утвердженні атлантичного вибору СРСР, чітко заявленого горбачовським керівництвом в момент війни в Перській затоці. Як показує Б. Межуєв у книзі “Політична критика Вадима Цимбурського” (2012 р.), проект кільця “Демократичної Півночі”, з яким у жовтні 2003 р. виступив А. Чубайс, був взятий зі статті Цимбурського “Тенотип європейської цивілізації”, написаної ним у співавторстві з Д. Драгунським та опублікованої в 1991 р. [2].

Формулювання концепції “Острова Росії” стало свідченням переходу Цимбурського від “ліберал–імперства” до “неоізоляціонізму”. Як вважає Межуєв, відмова Цимбурського від імперського лібералізму в 1993 році була мотивована насамперед втратою довіри до світопорядку, точніше – до євро–атлантичної цивілізації, до якої раніше він закликав приєднуватися лібералізований СРСР. Цимбурський приходив до розуміння того, що Європа не готова, та й ніколи не була готова до інтеграції Росії до Європи. Європа може допустити існування Росії на задвірках західного світу як джерела сировини і дешевої робочої сили, але в ядро “світової цивілізації” (тобто по суті євро–атлантичної) не збиралася пускати Росію раніше і не збирається в даний час. Російська любов до Європи частково смішить її господарів, частково живить їх зарозумілість, частково ж викликає тривогу. Більш того, навіть гіпотетична перемога над Європою, отримана силою зброї, мала б тільки один наслідок: розчинення сутності “Росія” в змінений, але все ж таки зі збереженими основними параметрами сутності “Європа”.

Разом з тим, Б. Межуєв говорить про імперсько–ліберальні погляди як про основу всіх політологічних досліджень Цимбурського: “імперські політичні установки мислителя початку 1990–х років дали поштовх усієї подальшої творчості вченого в галузі політичної науки, визначивши характер всіх його геополітичних і в цілому політологічних досліджень”. На його думку, “і перейшовши від ліберального імперства до концепції “Острова Росія”, Цимбурський далеко не повністю переглянув своє політичне кредо початку 1990–х”. Межуєв вважає, що Цимбурський, Драгунський і Гусейнов в той час прагнули “не допустити, щоб негайний або ж відкладений колапс соціалістичної системи призвів до краху вестернізаційного процесу на євразійському просторі”, що як політолог Вадим Леонідович і в своїх закінчених, і в незавершених роботах, був творцем певної програми, націленої не просто на політичне збереження радянської імперії, а й на її духовне перетворення.

Згідно Межуєва, концепція “Острова Росія” народилася з припущення, що Росія “в передчутті краху майбутнього світопорядку, його розпаду і фрагментації задалегідь вивела себе з нього, відокремившись від інших цивілізацій ланцюгом проміжних – лімітрофних територій, а переосмислення Цимбурський причин краху радянського геополітичного блоку багато в чому збігається з парадоксальним аналізом того ж події І. Валлерстайном.

У своїй концепції “цивілізаційної геополітики”, яка стала наступним етапом його інтелектуальної еволюції, Цимбурський зжив останні залишки лібералізму рубежу 80–90-х років. Паралельно складається його концепція політичної есхатології, вдало названої “православним фундаменталістом” Г.Б. Кременевим “геоапокаліптикою”. Цимбурський приходиться до розуміння того, що Захід опинився в полоні свого роду секулярного хіліазму – уявлення про те, що його нинішня міць і сила “не минуться довіку”, “на них немає долі”. Цимбурський говорив про неминучу катастрофу великої світової імперії, “імперії Вавилонської Блудниці” – Американської імперії, але він при цьому вказував, що Вавилонська Блудниця – не тільки передень Царства Звіра, царства Антихриста, а й “основна перешкода для його настання, свого роду “безблагодатний катехон”, який відсуває наступ останньої години земної історії” [3].

З зими 2001 року вчений підкреслював, що головна умова безпеки Росії – збереження “полутораполярного світу”, оскільки перехід до багатополарності означав для російського геополітика негайне виникнення безлічі територіальних проблем з сусідами Росії, а в кінцевому підсумку – дестабілізацію всієї Євразії, яку він, користуючись образною системою “Одрокровення” Іоанна Богослова, інтерпретував як “повстання десяти рогів”, яке мостить дорогу Царству Звіра. Але злам “полутораполярної моделі” на користь ліберального Уніполю – можливий, якби США і НАТО остаточно укорінилися на Великому Лімітрофі, – міжцивілізаційних просторах, які, на думку Цимбурського, оконтурюють сухопутні кордони Росії, він, по цілком зрозумілим причинам, тим більше вважав невигідним для Росії, внаслідок чого дійшов висновку, що Росії “залишається тримати оборону, бажано в союзі з іншими континентальними центрами потужності, але в той же час не підштовхувати американоцентричний світ до остаточного краху”.

Головна претензія, що пред’являється критиками до Цимбурського – це уявність “острівного” становища Росії; спокійний саморозвиток Острова, на їх думку, неможливий, оскільки Росія навіть в нинішніх кордонах дуже скоро стане жертвою геополітичного тиску конкурентів. Підхід Цимбурського вів до серйозного заниження цінності втрачених Росією “лімітрофних” територій (при цьому недооцінювалася небезпека формування з лімітрофів “санітарного кордону” з тенденцією перетворення на “санітарну імперію”). З іншого боку, на цьому тлі різко підвищилася цінність внутрішніх регіонів, регіонів на яких, як виявилось, заснована вся доступна ще Росії економічна могутність. Саме Цимбурський знову актуалізував програму звернення до “свого сходу”, яку першим сформулював в рамках своєї надматерикової доктрини Семенов – Тянь-Шанський. Саме зосередження на своєму “острові”, а не експерименти в “протоках” і на чужих “островах” – істинна російська доля, якій Цимбурський закликав слідувати.

На закінчення слід зазначити, що в основі поглядів Цимбурського лежить цивілізаційний підхід до світового історичного процесу, і відповідно, найбільші таксономічні одиниці цього процесу – цивілізації, які відокремлено один від одного народжуються,

складаються в значну силу, і кожна з них формує модель “правильного світу”, яку і прагне реалізувати у своїй долі, взаємодіючи з сусідами як зі світами неправильними та хибними. Поняття “Острів Росія” означає акцентуацію повної територіальної та духовної самостійності російської цивілізації.

Слід визнати, що сьогодні Цимбурський вельми актуальний. Все той же “Острів Росія” був для ученого передусім не геополітичною концепцією, а можливим гаслом російського “контрреформаційного” руху. Формула цієї “контрреформаційної” лінії, згідно Цимбурського – “технологічне оновлення в ореолі поновлення духовного – розвиток внутрішнього ринку (поєднанням кейнсіанських і меркантилістських тактик) – ціннісна консолідація влади і громадян при моральному контролі народу над елітами”.

Значною мірою ці ідеї Цимбурського вплинули на становлення доктрини мобілізаційного розвитку Росії, висунутої у 2012 році учасниками Изборського клубу і в значній мірі визначили мейнстрім ідеологічного дискурсу в сучасній Росії.

Список використаних джерел

1. Цимбурский В. “Остров Россия” за семь лет, или Приключения одной геополитической концепции [Текст] // Электронный ресурс. – Режим доступа : http://www.intelros.org/books/rythm_ros_12.htm
2. Межнев Б. “Остров Россия”: время и место одной историсофской концепции [Текст] // Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://www.apn.ru/publications/article10994.htm>
3. Цимбурский В. “Остров Россия”. Циклы похищения Европы (Большое примечание к “Острову Россия”) [Текст] // Электронный ресурс. – Режим доступа : <http://old.russ.ru/antolog/inoe/cymbur.htm>

References

1. Tsybursky V. “Ostrov Rossiya” za sem let, ili Priklucheniya odnoy geopoliticheskoy koncepcii koncepcii [Text] // Jelektronnyj resurs. – Rezhym dostupa : http://www.intelros.org/books/rythm_ros_12.htm
2. Mezhyev B. “Ostrov Rossiya”: vremya i mesto odnoy istoriosofskoy koncepcii [Text] // Jelektronnyj resurs. – Rezhym dostupa : <http://www.apn.ru/publications/article10994.htm>
3. Tsybursky V. “Ostrov Rossiya”. Cikly pohisheniya Evropi (Bolshoe primechaniye k “Ostrovu Rossiya”) [Text] // Jelektronnyj resurs. – Rezhym dostupa : <http://old.russ.ru/antolog/inoe/cymbur.htm>

Shulhina M. V., the post – graduate student of department of international relations, the Dnepropetrovsk National University named after O.Gonchar (Ukraine, Dnepropetrovsk), masha.shulgina@gmail.com

The concept of civilization geopolitics of Vadim Tsybursky

For modern science weighty geopolitical importance intellectual achievements of the famous Russian geopolitics Vadim Tsybursky, its contribution to the theoretical geopolitics of Russia and its further formation. In this paper we describe the most important provisions of its geopolitical concept, analyzed weighty and terms of civilization problems that Vadim Tsybursky one of the first to introduce into the geopolitical discourse.

Tsybursky offers full-scale implementation of the Counter-Reformation, that is a departure from the paradigm of modern, urban civilization introduced by Bolshevism, the values of traditional Russian Orthodox civilization that will deviate away from the disaster, which came West together with the destruction of civilization Modern. He was convinced that Russian civilization and there can be no reason to participate in the west catastrophic – not as its ally, not as its enemy, nor even as her savior.

The basis of the views Tsybursky is civilization approach to the world historical process, and therefore the largest taxonomic units of this process – the civilization that are separated from each other are born, formed in considerable force, and each of them defines the model “right in the world”, which seeks to implement and in his life, interacting with neighbors as with the world wrong and false. The concept of “Island Russia” means accentuation full territorial and spiritual independence of Russian civilization.

Keywords: geopolitics, civilization, space, civilization geopolitics.

Шульгина М. В., аспірантка кафедри міжнародних отношений, Днепропетровский национальный университет им. О.Гончара (Украина, Днепропетровск), masha.shulgina@gmail.com

Концепция цивилизационной геополитики Вадима Цымбурского

Для современной геополитической науки весомое значение имеют интеллектуальные достижения известного российского геополитика Вадима Цымбурского, его вклад в становление теоретической геополитики России и ее дальнейшее формирование. В работе описываются важнейшие положения его геополитической концепции, анализируются весомые работы и круг цивилизационных проблем, которые Вадим Цымбурский одним из первых ввел в геополитический дискурс.

В рамках "цивилизационной геополитики" Цымбурский постулирует существование устойчивых цивилизаций, каждая из которых располагается на своей "цивилизационной платформе", зоне устойчивого контроля, вторжение на которую для других цивилизаций затруднено.

"Уход" России из Европы и утрата доминирования в Великом Лимитрофе должны, по мнению геополитика, стать толчком для реализации проекта "Острова России", замыкания России на своей геополитической платформе и ее освоения.

Главная претензия, предъявляемая критиками к Цымбурскому, – это мнимость "островного" положения России; спокойное саморазвитие Острова, по их мнению, невозможно, поскольку Россия даже в нынешних границах очень скоро станет жертвой геополитического давления конкурентов.

Ключевые слова: геополитика, цивилизация, пространство, цивилизационная геополитика.

* * *

УДК 32.01(477)–05+94(477)–05

Гоцуляк В. М.

кандидат політичних наук, доцент, доцент кафедри філософії політології та права, Хмельницький національний університет (Україна, Хмельницький), gotsylak@ukr.net

ПРОЦЕСИ САМООРГАНІЗАЦІЇ

СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО СОЦІУМУ: ІДЕЇ С. В. ПЕТЛЮРИ

З погляду суті самоорганізаційних процесів нові форми саморозвитку української політичної нації виступають результатом ускладнення політичних процесів в країні, перетворення політичної спільноти в активного учасника різних суспільних подій, в носія різних форм людської активності. Актуальність ідей, проголошуваних С. Петлюрою у час боротьби за українську справу обумовлюється тим, що вони виконують своєрідну інтеграційну роль у процесі становлення національної самосвідомості, з одного боку, й самоорганізації політичної нації, з іншого.

Ключові слова: самоорганізація, нація, політична спільнота, саморозвиток, політичний клас, консолідація, суспільство, соціальна сила, політичний простір.

Як відомо, самоорганізація передбачає здатність до саморозвитку, самоудосконалення тієї чи іншої спільноти, ефективність діяльності для реалізації національних цілей, які обрало для себе суспільство, здійснення узгодженої діяльності, спрямованої на концентрацію й інтеграцію зусиль індивідів задля реалізації спільної мети. Це загалом сприяє приросту додаткової енергії, що перевищує суму індивідуальних зусиль її учасників [1].

Актуальність ідей, проголошуваних С. Петлюрою у час боротьби за українську справу обумовлюється тим, що вони виконують своєрідну інтеграційну роль у процесі становлення національної самосвідомості, з одного боку, й самоорганізації політичної нації, з іншого.

Досить нагальними й ефективними механізми самоорганізації постають в періоди політичної конфронтації та соціальної нестабільності, в час, коли відсутнє як порозуміння між основними учасниками суспільно-політичних процесів, так і єдине, загальноприйнятне бачення загальної перспективи розвитку. Такі риси, власне, притаманні сучасній українській ситуації.

З погляду суті самоорганізаційних процесів нові форми саморозвитку української політичної нації виступають результатом ускладнення політичних процесів в країні, перетворення політичної спільноти в активного учасника різних суспільних подій, в носія різних форм людської активності. Сучасна політична нація постає як самостійний суб'єкт політики не в останню чергу завдяки самоорганізаційним процесам, що відбуваються у тій чи іншій спільноті. Більше того, самоорганізація політичної нації може сприяти реалізації соціально-інтеграційних процесів у суспільстві, прискорювати рух до утвердження різних форм політичної, соціальної й культурної єдності, соціальної солідарності та консолідації у неоднозначні, кризові моменти історії. Одним із таких складних періодів української історії був час національно-визвольних змагань 1917–1921 років.

Слід зазначити, що здатність політичного класу самоорганізуватися свідчить про перспективу розвитку українського соціуму в цілому. Наслідком цих процесів стає розвиток держави і водночас повага до особистості, узгодження інтересів, гармонізація стосунків між людьми.

Суттєвим фактором і елементом соціальної й політичної самоорганізації в будь-якому суспільстві виступає еліта. Саме вона в першу чергу здатна формулювати цілі соціального, політичного й національного розвитку, а також докладати зусиль для їх ефективної реалізації. В такий спосіб забезпечується функціонування соціального організму.

У контексті вирішуваних проблем важливо підкреслити значущість постаті С. Петлюри, його впливу на формування і способи функціонування української політичної еліти, як у роки Української революції, так і сьогодні, коли Україна стала на шлях євроінтеграції.

Як відомо, еліта завжди відігравала значну роль у різного роду трансформаціях українського соціуму, визначала характер і спрямованість його розвитку. Еліта – це невід'ємна частина суспільства, умова його політичної та економічної незалежності. Це люди, близькі за походженням, що інтенсивно взаємодіють та мають спільні цінності, прихильності та цілі, групову свідомість та спільні устремління. Крім того, елітою стають освічені, культурні особистості, що виділяються з маси, протиставляють себе їй, досягають успіху у різних видах діяльності, і таким чином сприяють ефективній самоорганізації соціуму [2, с. 140].

Українська еліта (як, до речі, і еліта загалом) продукує елітарну свідомість, яка не обов'язково сприймається і засвоюється масами. Під елітарною свідомістю розуміється, передусім, певна інтерпретація суб'єкта культурної та соціальної діяльності, що виражається в певній установці на провідну роль в історичному розвитку "обраних", тобто нечисленних груп людей, які свідомо виділяють і протиставляють себе "масі". Проте українська еліта спрямовувала свої зусилля на задоволення потреб і одвічних прагнень народних мас. Хоча в багатьох випадках бажаного узгодження дій та інтересів в українській історії початку ХХ ст. не спостерігалось.

Однією з найсуттєвіших ознак діяльності української еліти в ХХ ст. стало прагнення до